

Janne Haikari, Marko Hakanen, Anu Lathinen & Alex Snellman (red.), *Adelns historia i Finland* (Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland, 2023). xx + 443 s.

Brita Planck, Göteborgs universitet

Adelns historia i Finland är ett sådant där verk som man inte visste att man behövde förrän man fick det i sin hand. I en välskriven (här bör översättaren Mattias Huss få en eloge) och vacker bok ges en övergripande bild av adeln från ståndets uppkomst under tidig medeltid till dess adlandet förbjöds i Finland 1919. Det innebär att under större delen av den tid som skildras är detta också Sveriges historia. Inte minst är en av bokens stora förtjänster är att den för en svensk läsekrets tillgängliggör den omfattande finländska forskningen på adeln.

Boken är indelad i fyra epoker: adeln fram till 1600-talet, adeln på 1600-talet, på 1700-talet och på 1800-talet. I samtliga kapitel bidrar ett flertal historiker vilket ger såväl bredd som djup. Varje epokkapitel är i sin tur indelat i tre tematiska avdelningar: "Individ och gemenskap", "Den materiella världen" och "Samhälle". En stor fördel med en sådan indelning är att många aspekter, som annars ofta snarast blir påhäng (ett typiskt exempel är kvinnors livsvillkor) nu är en integrerad del i framställningen. Ytterligare fördelar är att det möjliggör för läsare med specialintressen att gå direkt på de delarna eller för den som så önskar att fokusera på ett tema i taget och läsa det kronologiskt.

Den finska adelns historia är som tidigare nämnts också den svenska adelns historia. Genom att utgå från Finland bidrar den här boken, trots att den är ett översiktsverk, till fördjupad kunskap om adeln. Ett översiktsverk om den svenska adeln hade haft ett stort fokus på Mälardalen och Stockholm, och de adliga representanterna hade förmodligen utgjorts av välkända personer. Nu blir i stället perspektivet det från en avkrok (vilket Finland trots sin storlek var) och belyser således hur förmodligen ganska stora delar av adeln levde, i synnerhet i de delar av Sverige som liksom Finland låg en bit ifrån händelsernas centrum. Som visas i

<https://doi.org/10.7557/4.7692>

Copyright: © 2024 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

verket var detta heller inte alltid negativt. Att ha avstånd till den kungliga makten kunde ge en viss handlingsfrihet. En annan fördel är att läsaren får möta mer okända individer och ges därmed en breddad bild av adelns levnadsförhållande.

I kapitlet om adeln fram till 1600-talet medverkar Anu Lahtinen, Georg Haggren och Ulla Koskinen. Här är kanske det mest intressanta diskussionen om det finska frälsets förhållanden i jämförelse med det svenska. Vi har ju ofta den bild jag själv gav uttryck för ovan, det vill säga att adeln var koncentrerad till de centrala delarna i Sverige, men under medeltiden var situationen en annan. Eftersom frälset var kopplat till krigsmakten var frälset störst där behovet var störst, det vill säga i gränslandskapen mot Ryssland och Danmark. Den finska adeln hade också utvecklat särskilda privilegier som till exempel större skattefrihet än frälset åtnjöt i den svenska rikshalvan.

Kapitlet om adeln på 1600-talet är skrivet av Marko Hakanen, Janne Haikari och Ulla Koskinen. Under 1600-talet minskade den finska adeln som en följd av centraliseringen i den framväxande staten. Inledningsvis var den finska adeln också drabbad av att den som grupp tagit ställning för Sigismund och därmed hörde till den förlorande sidan i maktkampen mellan Sigismund och hertig Karl. Men 1600-talet var också tiden med Per Brahe som generalguvernör. Denne grundade städer och skolor, inte minst Kungliga Akademien i Åbo, Sveriges tredje universitet.

1700-talskapitlet är författat av Johanna Ilmakunnas, Petri Karonen och Kirsi Väinö-Korhonen. Liksom övriga kapitel ger det en bra introduktion till hur den svenska adeln levde (i båda rikshalvorna). Men århundradet utmärktes också av att den finländska delen blev ännu mer marginaliserad, där de främsta orsakerna var reduktionen och stora nordiska kriget. Även hattarnas ryska krig 1741–43 drabbade Finland hårt. De finländska adelssläkterna deltog också i mindre utsträckning i det frihetstida politiska livet.

Adeln i östra rikshalvan stod i allmänhet bakom Gustav III inledningsvis men motsättningarna skärptes under kriget mot Ryssland 1788–90. Här finns intressanta resonemang om tidigare självständighetstankar och i vilken grad de var en faktor för Anjalaförbundet.

Så gick då slutligen Sverige och Finland skilda vägar 1809 och den finska adeln fick en helt egen historia. I det här kapitlet medverkar Alex Snellman, Ulla Ijäs och Marja Vuorinen. En intressant aspekt som löper som en röd tråd genom kapitlet är att riksklyvningen sammanföll med nationalismens framväxt. Tidigare hade adeln främst identifierat sig med ståndet och ganska obekymrat flyttat över riksgränser. Nu blev även den finländska identiteten en viktig faktor när adeln som ledande grupp i samhället skulle navigera först som avkrok i det kejsarliga Ryssland och sedan mot självständighet.

Det har inte varit lätt att hitta något att klanka ner på, så imponerad har jag varit av *Adelns historia i Finland*. Det finns dock en sak som var ordentlig irriterande, nämligen att varje del har sin egen käll- och litteraturförteckning liksom att varje avdelning har en egen notnumrering. Jag förstår att slutnoter är ett otyg man får dras med när det gäller verk som är tänkta för en större allmänhet, men man finge gärna eftersträva att förenkla för oss som girigt kastar oss över noten vid varje intressant uppgift. Litteraturförteckningar bör också hållas samman för att undvika förvirrat bläddrande.

Sammanfattningsvis är det här en utmärkt syntes av forskning på adeln. Det finländska perspektivet bidrar med spännande vinklar och fördjupad kunskap. Det här kommer att vara ett standardverk för adelsforskare under lång tid framåt. Kanske kan det också någon gång i framtiden inspirera till ett verk om adeln i Sverige – där det finländska blir den integrerade del det bör vara för att ge en rättvisande bild av Sveriges historia.